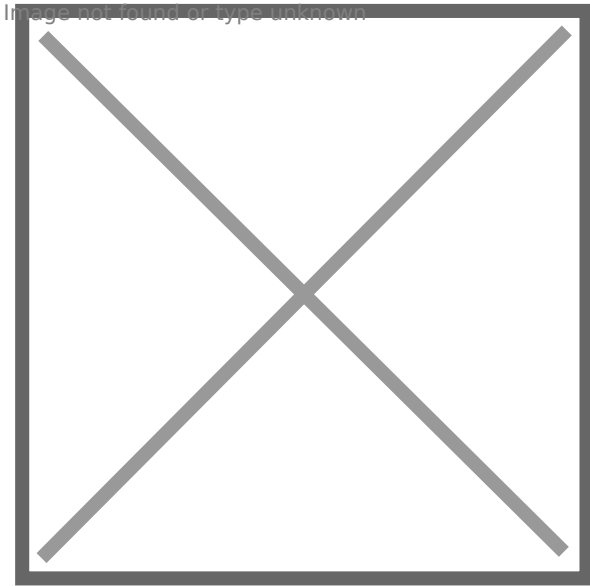

13 Ιουλίου 2019

Το Ούτι: Παράδοση αιώνων (Χρήστος Τσιαμούλης, Μουσικοσυνθέτης, Καθηγητής Παραδοσιακής Μουσικής στο Ωδείο Αθηνών)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Με τις ρίζες του να φτάνουν μέχρι την αρχαία λίρα, το ούτι κατάφερε στο πέρασμα των αιώνων να εξελιχθεί και να δώσει το δικό του στίγμα σε Δύση και Ανατολή. Άλλοτε ως ούτι και άλλοτε ως λαούτο, κατοχυρώθηκε στην συνείδηση του λαού μας, αποτελώντας πλέον στοιχείο της μουσικής μας κληρονομιάς.

Η παρουσία αρχαίων οργάνων που έφτασαν ως την εποχή μας, μέσω των εξελιγμένων τους βέβαια μοντέλων, αποκτά σήμερα μεγάλη σπουδαιότητα. Μουσικά όργανα συναντούμε ακόμα και στους πιο πρωτόγονους λαούς, που τα έφτιαχναν από υλικά όπως ξύλα, κόκαλα, κέρατα ζώων, όστρακα, καλάμια κ.α. Η εξέλιξή τους ξεκινά από την παλαιολιθική εποχή και περνά στην νεολιθική, στην εποχή του χαλκού και φτάνει στον Μεσαίωνα και την νεότερη εποχή. Η ταξινόμησή τους γίνεται σύμφωνα με τον τρόπο παραγωγής του ήχου τους. Έτσι χωρίζονται στα κρουστά (κρούω), στα πνευστά (πνοή) και στα έγχορδα (χορδή), που και αυτά με την σειρά τους χωρίζονται σε νυκτά (νύσσω=γρατζουνάω) και τοξωτά (τόξο=δοξάρι). Αυτή την ταξινόμηση έκαναν και οι αρχαίοι Έλληνες, διαχωρίζοντας τα όργανα σε κρουστά, εμπνευστά και εντατά. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκαν οι λύρες, οι κιθάρες, το ψαλτήρι και τα λαούτα.

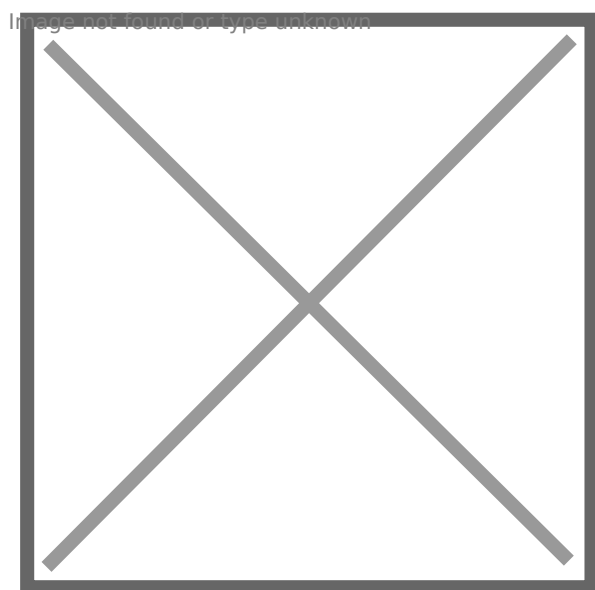
Εισαγωγή: Η οικογένεια των λαούτων

Κατά την Αλεξανδρινή εποχή, τα όργανα του τελευταίου τύπου που παίζονταν με πλήκτρο καλύπτονταν με την ονομασία πανδούρα (περσικά: παν-ταρ).

Με ηλικία περίπου 4.000 ετών, τα όργανα της οικογένειας του λαούτου, σύμφωνα

με το σύστημα ταξινόμησης Hombostel και Sachs, χωρίζονται σε νυσσόμενα λαούτα -ο ήχος παράγεται, δηλαδή, με τα δάκτυλα του δεξιού χεριού ή με πλήκτρο- και σε λαούτα με τόξο (δοξάρι). Τα νυκτά λαούτα είναι τα παλαιότερα, ενώ τα λαούτα με τόξο χρονολογούνται από τον 10ο αιώνα μ.Χ.

Η ρευστότητα στο ακριβές περιεχόμενο του όρου («Al Oud») γίνεται φανερή από τις διαφορές που εμφανίζουν τα όργανα ούτι και λαούτο, τα οποία ονοματολογικά ταυτίζονται. Η ετυμολογία πάλι της λέξης Ud= ξύλο, ξύλινο όργανο, παραπέμπει πιθανόν στην κατά λέξη μετάφραση του Περσικού όρου t-b-r (ταμπούρ), που σημαίνει κάτι ανάλογο.

Ορχήστρα μέ λαούτο σέ τοιχογραφία τού 16ου
αι.: Αινείτε τόν Κύριον (Μονή Φιλανθρωπηνών,
Γιάννενα)

Στην βυζαντινή και την νεοελληνική παράδοση επικράτησε ο όρος «λαούτο», που συναντάται σε κείμενα μέχρι και τον δέκατο αιώνα. Σε όλη αυτή την περίοδο ο όρος δεν είναι μονοσήμαντος. Άλλοτε αποδίδεται μ' αυτόν όργανο άταστο, άλλοτε με τάστα, άλλοτε τρίχορδο, άλλοτε διαφοροποιημένου σχήματος, όπως και από εικονογραφήσεις μπορούμε να συμπεράνουμε.

Το πιο χαρακτηριστικό αλλά και σπουδαίο παράδειγμα αοριστίας της έννοιας είναι το ακριτικό έπος του Διγενή Ακρίτα, που ανάγεται στον δέκατο αιώνα, όπου εκτός από την ενσάρκωση στο πρόσωπο του Διγενή της αλληλοπεριχώρησης του αραβικού και ελληνικού κόσμου, οι όροι «λαβούτο», «κιθάρα», «ταμπουριν» και «θαμπούρα» εναλλάσσονται, σημαίνοντας όλοι πάντα το ίδιο πράγμα, δηλαδή το μουσικό όργανο που χειρίζεται ο ήρωας.

Στη λέξη, «κιθάρα», μάλιστα αναζητήθηκε από τον Σ. Καρρά η αντίστοιχη

ονομασία του ουτιού (άνευ δεσμών μεσαιωνική κιθάρα), η οποία φαίνεται περιεκτική πολλών οργανολογικών διαφοροποιήσεων, καθότι και η πανδουρίς κατά τον Ζωναρά ερμηνεύεται ως είδος «κιθάρας», ενώ υπάρχουν εικονογραφήσεις αχλαδόσχημου μικρού οργάνου που παίζεται με πλήκτρο η δοξάρι και λέγεται «κιθάρα». Πιθανότατα, πρόκειται για μία εξέλιξη του αρχαίου οργάνου, το οποίο από τα αρχαία του χαρακτηριστικά διασώζει το χωρίς δεσμούς παίξιμο, όπως μαρτυρείται και από τον Πτολεμαίο στα «Αρμονικά».

Η πρώτη ιστορία: Η εμφάνιση του ουτιού

Το «Ud» σύμφωνα με Kurt Sachs κατά λέξη σημαίνει «ευλύγιστο ραβδί» η «αρωματικό κλαδί» και, κατ' επέκταση, «κομμάτι ξύλου». Κατά τον Ibn Khaldun (14ος αι.), «ud» σήμαινε το πλήκτρο (πένα του περσικού λαούτου που λεγόταν μπαρμπάτ).

Για την ετυμολογία της λέξης έχουν δοθεί διάφορες εκδοχές, μεταξύ των οποίων η θέση του Farmer λέει πως τον όρο «Ud» χρησιμοποίησαν οι Άραβες για να διαφοροποιήσουν το ούτι (που χρησιμοποιούσε ξύλινο καπάκι πάνω στο ηχείο) από το περσικό λαούτο *barbat* (ορισμένοι μουσικολόγοι του Μεσαίωνα το ονόμαζαν *aniscena*), που το ηχείο του καλυπτόταν από δέρμα. Μια άλλη εκδοχή είναι πως για εθνικούς λόγους οι Άραβες χρησιμοποίησαν τον όρο «UD» για να διαφοροποιηθούν από τον περσικό όρο «Barbat». Το πως τα δύο αυτά όργανα ήταν σχεδόν ταυτόσημα, αποδεικνύεται μέσα από σύγγραμμα του Ανδαλουσιανού συγγραφέα του 14ου αιώνα Ibn Abd Rabbihi, που σημειώνει πως «το ud είναι το μπαρμπάτ».

Άλλοι συγγραφείς -όπως ο Ibn Sina και ο Ibn Khaldun- συμπεριέλαβαν το ούτι κάτω από τον όρο μπαρμπάτ, όταν περιέγραφαν τα χαρακτηριστικά τους. Υπάρχει επίσης η εκδοχή όπου το όργανο αυτό μπορεί να προέρχεται από τα πολύχορδα όργανα τύπου λύρας, εξελισσόμενο σταδιακά σε αχλαδόσχημο λαουτοειδές. Αυτή η μετάβαση παρατηρείται και στα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, όπου ο όρος *kinnor* (κινύρα η λύρα) μεταφράζεται από τους εβδομήκοντα σαν *ud* (λαούτο).

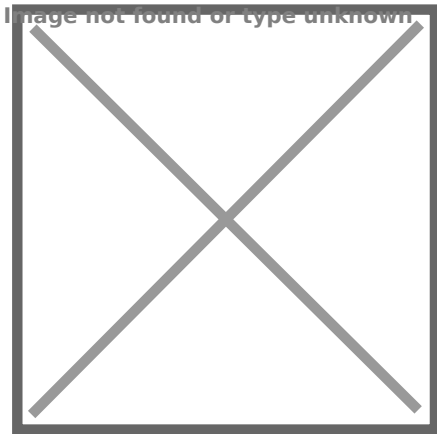
Η μεταφορά του όρου «λύρα» ως «λαούτο» εμφανίζεται σε δύο μύθους του 9ου και 10ου αιώνα, από το Ιράν και το Ιράκ. Οι μύθοι αυτοί περιγράφουν την εφεύρεση του λαούτου (*ud*) από τον Λάμακ, απόγονο του Κάιν. Όταν πέθανε ο γιος του Λάμακ, κρέμασε από ένα δέντρο το νεκρό σώμα του που πήρε το σχήμα του ουτιού.

Οι μουσικολόγοι και οι αρχαιολόγοι, σε αντίθεση με τους μύθους, μιλούν για μία μετάβαση από την πολύχορδη λύρα στο λαούτο (*ud*). Το ίδιο επιβεβαιώνουν κινέζικοι θρύλοι που περιγράφουν την διαμόρφωση του κινεζικού λαούτου (*pipa*) μέσα από παλαιότερα πολύχορδα όργανα τύπου ζίθερ (*zither*), τσενκ (*zheng*) και

τσου (zhu). Οι μυθολογικές αυτές συγκρίσεις μας κάνουν να πιστεύουμε ότι υπάρχει κοινή προέλευση των λαουτοειδών οργάνων ud, pipa και barbat.

Απεικονίσεις αχλαδόσχημων λαουτοειδών συναντούμε σε πολλά μέρη της Κεντρικής Ασίας πριν 2.000 χρόνια. Επίσης δείγμα οργάνου αυτού του τύπου υπάρχει σε περσική εικόνα του 8ου αι. π.Χ. Αγαλματίδια της Σαμαρκάνδης και της Γαντχάρα, καθώς και ζωγραφιές του κινεζικού Τουρκεστάν, φανερώνουν τον ίδιο τύπο λαούτου που αργότερα εξαπλώθηκε στα μεγάλα κέντρα του αραβικού πολιτισμού.

Μεταγενέστερη ιστορία: Ταξιδεύοντας από την Ανατολή στη Δύση

Μινιατούρα του 1582 με μεγάλο
μεγέθος ούτι (σαχρούντ)

Οι πηγές δείχνουν ότι το ούτι είναι γνωστό στους Πέρσες και τους Άραβες, πριν από την εμφάνιση του Ισλάμ. Στην εποχή των Αβασσιδών χαλιφών (9ος-12ος μ.Χ. αι.) βρίσκουμε πολλά συγγράμματα σχετικά με την μουσική, από θεωρητική και από πρακτική πλευρά, αλλά πάντα με επίκεντρο το ούτι, που τότε είχε τέσσερα ζευγάρια χορδών. Τότε ήταν που μεταφράστηκαν τα αρχαία ελληνικά συγγράμματα περί Μουσικής και Μαθηματικών με κύριους συντελεστές τους Ibrahim Ziryah και Farabi, γεγονός που προκάλεσε έντονο ενδιαφέρον γύρω από την μουσική, και συγκεκριμένα γύρω από το ούτι, στο οποίο εφαρμόστηκαν οι θεωρίες αυτές. Υπήρχαν ούτια με το όνομα Σαχρούντ (sahrud), που είχε διπλάσιο χέρι και ηχείο και κουρδιζόταν μία οκτάβα χαμηλότερα.

Εικονίζονται επίσης ούτια με χωρίσματα (μπερντέδες), καθώς και ούτια που δεν έχουν (τυφλά). Κατά την διάρκεια της αραβικής κτήσης της Ισπανίας (8ος-15ος μ.Χ. αι.), το ούτι και το ρεπερτόριό του συμβάλλουν στην διαμόρφωση της ανδαλουσιάνικης μουσικής παράδοσης των τσιγγάνων.

Η παράδοση αναφέρει πως κάποτε στην Ισπανία υπήρχε ένας Άραβας, ο Flamo Menge, που έπαιζε ούτι. Όλοι άρχισαν να τον μιμούνται, παίζοντας την κιθάρα όπως εκείνος έπαιζε το ούτι, κι η μουσική αυτή πήρε το όνομά του (φλαμένγκο). Πράγματι, η τεχνική του αντίχειρα του δεξιού χεριού της κιθάρας δείχνει να είναι επηρεασμένη από το χτύπημα της πέννας στο ούτι, καθώς και οι μελωδικοί δρόμοι του φλαμένγκο προσομοιάζουν με τα maqam του αραβικού ουτιού. Κιθάρα και ούτι τα συναντούμε να παίζουν μαζί σε ορχήστρες ακόμα και σήμερα.

Στην Ισπανία του 11ου αι., ο θεολόγος Ibn Harm αναφέρεται στις θεραπευτικές ιδιότητες του ήχου που βγαίνει από το όργανο αυτό. Η ιδέα πως το παίξιμο του ουτιού μπορεί να ευεργετεί το ανθρώπινο σώμα θα επιζήσει έως τον 19ο αι. Όπως λέει ο Muhammad Shihadal-Din, ο ήχος του ηρεμεί και αναζωογονεί την καρδιά, βοηθώντας στην ισορροπία των πνευματικοσωματικών δυνάμεων.

Το ούτι αναφέρεται από γραπτές και προφορικές παραδόσεις, σαν το άριστο είδος οργάνου για την συνοδεία του τραγουδιού. Είναι επίσης ιδανικό όργανο για αυτοσχεδιασμούς (taxim) που ακούγονται σαν ανεξάρτητα μουσικά κομμάτια η προετοιμάζουν το τραγούδι. Ο Ibn Shihnart συνδέει το ούτι με την εξάπλωση του μανιχαϊσμού, καθώς αναφέρει για εφευρέτη του τον ίδιο τον Μάνες, που λέγεται πως ενθάρρυνε την συνοδεία μουσικής στις θρησκευτικές τελετές. Κέντρο του κινήματος υπήρξε το νότιο Ιράκ, από όπου το ούτι διαδόθηκε προς την αραβική χερσόνησο τον 7ο αιώνα. Τα κείμενα που αναφέρονται στην εισαγωγή του κοντόχερου λαούτου (ud) στην Μέκκα είναι γραμμένα τον 9ο και τον 10ο αιώνα.

Οι εξισλαμισμένοι Μαυριτανοί, κατακτητές της Ισπανίας (711), έφεραν πρώτοι το ούτι στην Ευρώπη, όπου έγινε το αναγεννησιακό λαούτο. Το εμπόριο και οι σταυροφορίες (1000) μάλλον βοήθησαν στην διάδοση του λαούτου στην υπόλοιπη ήπειρο. Η σημερινή του ονομασία στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες (γαλλ. luth, αγγλ. lute, ιταλ. liuto, γερμ. laute) προέρχεται από την αραβική του ονομασία al' ud.

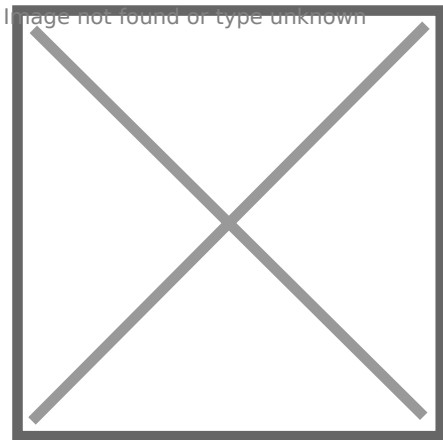
Διαμέσου της Ισπανίας, το ούτι διαδίδεται στην Ευρώπη, με διαφοροποιημένη μορφή, τεχνική παιξίματος και όνομα (laud, luth, lauto, linto κ.α.). Προκύπτει, έτσι, το γνωστό αναγεννησιακό λαούτο, με πέντε μονές η διπλές χορδές, που παίζεται με φτερό, και κατόπιν το μπαρόκ με δεκατρείς χορδές, που παίζεται με τα

δάκτυλα. Από το 1200 υπάρχουν στην Ευρώπη γκραβούρες, ζωγραφικοί πίνακες και γλυπτά με απεικονίσεις λαούτων.

Το λαούτο έχει τέσσερις χορδές, στην αρχή μονές. Από τα μέσα του 14ου αιώνα οι χορδές γίνονται διπλές. Από το 1400, καθιερώνεται και κάποιο σταθερό κούρδισμα. Ο 16ος αιώνας θεωρείται ο «χρυσός αιώνας» του λαούτου. Οι απαιτήσεις στην εκτέλεση αυξάνονται κι έτσι την πέννα αντικαθιστούν τα δάκτυλα του δεξιού χεριού. Μετά το τέλος του 17ου αιώνα περιήλθε σε παρακμή, παραχωρώντας την θέση του στο πιο διαδεδομένο έγχορδο της σύγχρονης εποχής, την κιθάρα.

Η παρακμή του ουτιού στην Κωνσταντινούπολη

Κατά τον 15ο και 16ο αιώνα, το ούτι ήταν το όργανο που είχε το μεγαλύτερο κύρος. Σε ντοκουμέντο του 1529, βρίσκουμε δύο παίκτες του ουτιού ως τους πιο ακριβοπληρωμένους μουσικούς του Παλατιού. Παρ' όλα αυτά, η τουρκική παράδοση -που ήταν συνηθισμένη σε έγχορδα όργανα με μακρύ χέρι- δεν θέλησε να χρησιμοποιήσει το ούτι για μεγαλύτερη περίοδο και τελικά το ούτι αντικαταστάθηκε από το ταμπούρ.

Λαούτο, σε τοιχογραφία (Η παραβολή του πλούσιου και του πτωχού) του 16ου-17ου αι., Ι.Μ.Λουκούς, Άστρος Κυνουρίας

Σύμφωνα με τον Evliya Celebi, τον 16ο αιώνα υπήρχαν μόνο έξι παίκτες ουτιού στην Κων/πολη. Σε χειρόγραφα του 16ου αιώνα στην Τουρκία, την Περσία και την Υπερωξιανία (Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν) βρίσκουμε ούτια ζωγραφισμένα στις συνήθεις διαστάσεις, έως και κατά πολύ μεγαλύτερα (sahrud). Η παρακμή του ουτιού στην Τουρκία φαίνεται στις περιγραφές του Evliya Celebi. Στην εποχή του, ο καλύτερος ουτίστας ήταν ο Πέρσης Acem Anvad Mehemmed Aga. Μία από τις τελευταίες αναπαραστάσεις του ουτιού στην Τουρκία εμφανίζεται σε χειρόγραφο

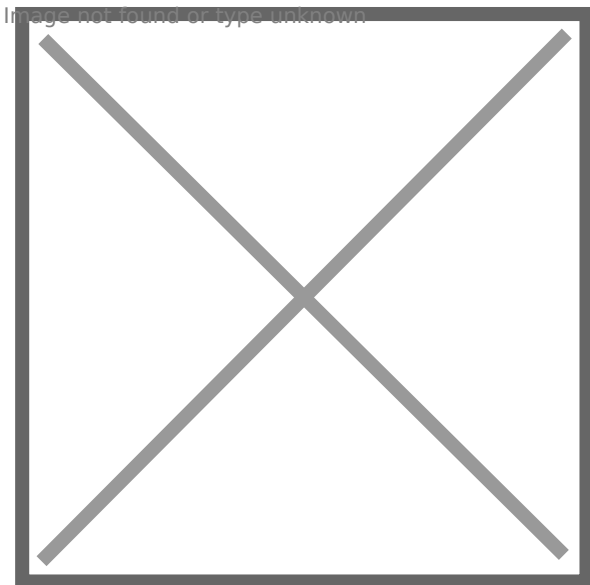
την εποχή του Ahmet A (1590-1617). Σε αυτή την ζωγραφιά το ούτι φαίνεται να είναι ένα από τα όργανα ενός γυναικείου θιάσου που διασκεδάζει κάποιον ευγενή στο χαρέμι.

Μετά τα μέσα του 17ου αιώνα, το ούτι και οι μουσικοί που το παίζουν, δεν αναφέρονται πια στις τουρκικές πηγές. Ο μικρός αριθμός μουσικών που παίζουν ούτι και που αναφέρονται από τον Evliya Celebi, δείχνει ότι το όργανο είχε φθίνουσα δημοτικότητα στην Τουρκία την εποχή του Toderini (1781-6). Έτσι, το ούτι έδωσε την θέση του στο ταμπούρ. Την εποχή αυτή παρουσιάστηκε και ένας μικρός τύπος λαούτου, γνωστός σαν lauta, πιθανόν μέσα από ιταλικές επιδράσεις (Mandore). Το lauta εμφανίστηκε για πρώτη φορά τον 18ο αιώνα, συνοδεύοντας την πολιτική λύρα (kemence Rumi) σε μουσικές σκηνές. Το lauta είναι ένα τετράχορδο λαούτο με χωρίσματα (δεσμούς), με μακρύτερο χέρι από το ούτι και μικρότερο μέγεθος από το ελληνικό λαούτο.

Το ούτι δεν ξαναεμφανίστηκε στην τουρκική μουσική μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα. Η παρακμή του ουτιού έλαβε χώρα και στην Περσία του 18ου αιώνα, όπου αντικαταστάθηκε από όργανα όπως το tar.

Η νεότερη ιστορία του ουτιού στην Κωνσταντινούπολη

«Το 1843, ο Udi Afet φέρνει το ούτι στην Κωνσταντινούπολη, όπου και διαφοροποιείται, βαθμιαία, από την αραβική προέλευσή του. Γίνεται μικρότερο στο μέγεθος και αλλάζουν τα υλικά και ο τρόπος κατασκευής του. Αυτό το γεγονός δεν επηρεάζει μόνο την εξωτερική του εμφάνιση, αλλά και το ηχόχρωμά του. Κύριος εκφραστής και εκπρόσωπος αυτών των κατασκευαστικών αλλαγών είναι ο Ρωμιός μάστορας Μανώλης Βένιος (1850-1915), ο οποίος, μέχρι σήμερα, θεωρείται στην Ανατολή ο κορυφαίος κατασκευαστής ουτιών όλων των εποχών. Επίσης, αλλάζουν, εν μέρει, το κούρδισμα, (διατηρώντας το κύριο χαρακτηριστικό του, που είναι οι τρεις διαδοχικές τέταρτες), το ύψος και η τεχνική παιξίματος και -μοιραία- το ρεπερτόριό του. Παραμένει, ωστόσο, ένα εκφραστικότατο μελωδικό όργανο, και, ταυτόχρονα, βασικό εποπτικό μέσο της διδασκαλίας των μακάμ.

Τετράχορδο λαούτο

Όσον αφορά το ρεπερτόριο, στον ευρύτερο χώρο της Μ. Ασίας, το ούτι συναντάται, κυρίως, ως αστικό όργανο. Εισχωρεί στην λόγια μουσική παράδοση, σχεδόν ταυτόχρονα με την πολιτική λύρα (η οποία αντικαθιστά ένα άλλο τοξωτό όργανο, το ρεμπάμπ), όπου και δέχεται επιρροές στο ύφος εκτέλεσης από το ταμπούρ. Σπουδαιότερος εκπρόσωπος αυτής της τάσης είναι ο Udi Nevres Bey.

Στην λαϊκή παράδοση και στην μουσική της πιάτσας, υποκαθιστά βαθμιαία ένα παρόμοιο όργανο, το πολιτικό λαούτο, που σ' εμάς είναι γνωστό και από τις βυζαντινές ζωγραφιές, στις εκκλησίες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του γνωστού και αγαπητού Ρωμιού συνθέτη Αντώνη Κυριακή, που έπαιζε λαούτο και ούτι.

Στην ύπαιθρο, σύμφωνα με τις μαρτυρίες που έχουμε, οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί χρησιμοποιούσαν το σάζι και την περί αυτό μουσική παράδοση, ενώ οι Ρωμιοί, οι Αρμένιοι και οι Εβραίοι είχαν το ούτι στο πλαίσιο της κομπανίας».

Το ούτι στην Ανατολή

Σήμερα, συναντάμε το ούτι στους Πέρσες, τους Αρμένιους, τους Τούρκους, τους Έλληνες, τους Εβραίους και σε όλο τον αραβικό και τον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο. Με τις λογής μετακινήσεις πληθυσμών (είτε λόγω πολέμων είτε μετανάστευσης), το ούτι ταξιδεύει σε καινούργιους για την ιστορία του τόπους και το απαντάμε, πλέον, σχεδόν σ' όλο τον κόσμο.

Οι συνήθεις συνδυασμοί του με άλλα όργανα, όπως τους απαντάμε στην Ανατολή, είναι οι εξής:

- Η «πολίτικη κομπανία»: πολίτικη λύρα (η βιολί), κανονάκι, ούτι, ντέφι (η τουμπελέκι), κλαρίνο, ούτι.
- Η ορχήστρα κλασικής οθωμανικής μουσικής: νεί, ταμπούρ, πολίτικη λύρα, κανονάκι, ούτι, κουντούμ και μπεντίρ.
- Η αραβική ορχήστρα (γιάχτ): νεί, ούτι, κανονάκι, ρεμπάμπ (η βιολί), αραβικό ντέφι και τουμπελέκι.
- Η περσική ορχήστρα: ταρ, νεί, σαντούρ, κεμαντσά, νούτι, ζαρπ και νταχαρέ.

Ανάμεσα στους σημαντικότερους εκτελεστές του 20ου αιώνα είναι οι: Udi Nevres (Τούρκος), Farid De l' Atlas (Αιγύπτιος), Hrant Kenkulian (Αρμένιος), Γιώργος Μπατζανός (Έλληνας), Serif Muhedin Targan (Τούρκος), οι αδελφοί Jamil & Munir Bashir (Ιράκ), οι π. Nikolas Malek & Wadih El Safi (Λίβανος) Misir'li Ibrahim (Σύριος), Simon Shaheen (Παλαιστίνιος), Naseer Shamma (Ιρακινός), Yordal Tokcan και Necati Celik (Τούρκοι), Anonar Brahiim (Τυνήσιος).

Γενικά χαρακτηριστικά του ουτιού

[skafos_1b copy](#)

Image not found or type unknown

*Τό ηχείο τού ουτιού κατασκευάζεται από λωρίδες
ξύλου (δούγκες)*

Το μεγάλο ηχείο και το κοντό χέρι είναι τα κύρια χαρακτηριστικά του ουτιού, που το κάνουν να διαφέρει από τα μακρύχερα όργανα της οικογένειας των λαουτοειδών (ταμπούρας, σάζι, μπαγλαμάς, ταρ, ντουτάρ, σετάρ). Στην εγκυκλοπαίδεια του Ikhwan al-afa του 10ου αιώνα, δίνονται τα χαρακτηριστικά κατασκευής του ουτιού ως εξής: «Το μήκος πρέπει να είναι μιάμιση φορά το πλάτος, το βάθος το μισό του πλάτους, και το χέρι το ένα τέταρτο του μήκους».

Έτσι, εάν το χέρι είναι 20 cm, όπως είναι σήμερα, το συνολικό μήκος θα έπρεπε να είναι 80cm.

Το ούτι είναι αχλαδόσχημο όργανο που αποτελείται από τα παρακάτω μέρη: α) από τον βραχίονα που παράγουμε τους φθόγγους β) από το ηχείο που ενισχύει τους παραγόμενους φθόγγους και γ) από τις χορδές με τις δονήσεις τους παράγουν τους μουσικούς φθόγγους.

laouto_2 copy

Image not found or type unknown

*Βραχίονας (μανίκι) λαούτου μέ
δεσμούς (μπερντέδες)*

Το μπροστινό μέρος του ηχείου λέγεται καπάκι. Είναι μία ξύλινη, αρμονική, κατασκευασμένη από έλατο πλάκα, που επηρεάζει την ποιότητα και την ένταση του ήχου. Κάτω από αυτή τοποθετούνται καμάρια, μικρά ξύλα που «μαζεύουν» την δόνηση του καπακιού και καθαρίζουν τις αρμονικές συχνότητες. Στην μεσαία περιοχή της αρμονικής πλάκας υπάρχουν μία μεγάλη και δυο μικρές τρύπες (ροζέτες) διακοσμημένες με σχέδια από ξύλο ή κέρατο. Στην περιοχή του καπακιού που η πένα χτυπάει τις χορδές, υπάρχει ένας οβάλ σχήματος καπλαμάς, διαφόρων σχημάτων, που το προστατεύει από τα χτυπήματα της πέννας (πενναριά).

Το στρογγυλεμένο πίσω μέρος του ηχείου αποκαλείται σκάφος και είναι κατασκευασμένο από 16 έως 21 παράλληλα φιλέτα ξύλου, τις ντούγιες. Τα συνηθέστερα ξύλα που επιλέγονται για την κατασκευή τους είναι: ο σφένδαμνος, ο παλίσανδρος, το μαόνι, η καρυδιά, η τριανταφυλλιά, η κερασιά, η μουριά κ.α. Το κάτω μέρος του σκάφους που ενώνονται οι ντούγιες επικαλύπτεται με ένα κομμάτι χοντρού ξύλου που συγκρατεί τις ντούγιες (κολάντζα). Ο βραχίονας (μανίκι ή μπράτσο) όπου πάνω του πατούμε τα δάχτυλά μας, συνδέεται από την μια πλευρά με το ηχείο και από την άλλη με ένα κυρτό κλειδοθέσιο (κεφαλάρι), που σχηματίζει μαζί του αμβλεία γωνία. Εκεί προσαρμόζονται κλειδιά από έβενο ή παλίσανδρο.

Image not found or type unknown

Κλειδοθέσιο μέ κλειδιά από επτάχορδο
ούτι

Το ούτι, λόγω του μεγάλου αριθμού χορδών, έχει μεγάλης έκτασης κλίμακα και αρκεί ένας μικρός βραχίονας (περίπου 20 cm), σε σχέση με τα περισσότερα νυκτά όργανα. Η πρόσοψη του βραχίονα αυτού λέγεται ταστιέρα και για την κατασκευή του χρησιμοποιούνται σκληρά ξύλα, όπως ο έβενος, ο πα-λίσανδρος ή το βέγγερ. Στην ταστιέρα αυτή δεν υπάρχουν χωρίσματα (τάστα, δεσμοί ή μπερντέδες) και έτσι τα δάχτυλα παράγουν τα μουσικά διαστήματα, μόνο με την βοήθεια της ακοής (τυφλό παίξιμο).

Στην αρχή του βραχίονα υπάρχει ένα μικρό ελεφαντοκόκαλο, όπου περνούν οι χορδές, οδηγημένες από μικρά χωρίσματα. Το κεφαλάρι κατασκευάζεται από το ίδιο ξύλο με το σκάφος και επάνω του είναι σφηνωμένα τα κλειδιά που με την περιστροφή τους κουρδίζονται οι χορδές.

Το σύγχρονο εξάχορδο ούτι έχει πέντε διπλές χορδές κουρδισμένες σε ταυτοφωνία (διπλόχορδο) και μία μονή (σύνολο έντεκα χορδές). Οι δύο λεπτότερες χορδές είναι από πλαστική ύλη, ενώ οι υπόλοιπες είναι κατασκευασμένες από πλαστικό μετάξι, ενισχυμένες από σπирάλ μεταλλική κλωστή. Παλιότερα χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή τους αποξηραμένα στριμμένα έντερα ζώων.

Οι χορδές στηρίζονται σε δύο κοκάλινα στηρίγματα (καβαλάρηδες), ένα μικρό πάνω στο κεφαλάρι, και έναν μεγάλο που βρίσκεται στο κάτω μέρος του καπακιού (χορδοδέτης). Η απόσταση της παλλόμενης χορδής από καβαλάρη σε καβαλάρη ποικίλλει από 58 cm (κωνσταντινοπολίτικα) έως 64 cm (αραβικά ούτια). Για να παραχθεί ο ήχος, χρησιμοποιείται ένα πλη-κτρο (πένα) που κρατιέται από το δεξί χέρι μεταξύ αντίχειρα και δείκτη. Κατά την εκτέλεση απαιτείται να κάνει γωνία ο καρπός του δεξιού χεριού, καθώς χτυπά τις χορδές πάνω-κάτω. Κατασκευάζεται από φλούδα κερασιάς, κέρατο ζώου, φτερό όρνιου (αητός ή γεράκι), ταρταρούγα (κέλυφος χελώνας) ή από διάφορες πλαστικές ύλες.

Το σχήμα και οι διαστάσεις του οργάνου διαμορφώνονται από τόπο σε τόπο, αποκλίνοντας λίγο από την ακρίβεια. Στην Αίγυπτο, στην Συρία και σε άλλα αραβικά κράτη έχει μεγάλο σκάφος, στην Τουρκία λίγο μικρότερο ενώ στο Ιράκ οι τρύπες του σκάφους στο καπάκι είναι ανοιχτές, χωρίς ροζέτες. Η ελαφρότητα στο ούτι είναι επιθυμητή (ξεκινώντας από το βάρος των 800 γραμμαρίων), δεν είναι όμως το μόνο μέτρο ποιότητας γιατί υπάρχουν πολύ καλά και βαριά ούτια· 6-8 cm είναι η διαφορά μήκους των ουτιών της Κων/πολης από τα αντίστοιχα του τύπου «Άρμπι» των χωρών του Μαγκρέμπ (Β. Αφρικής).

Τα μοντέλα του ουτιού

Α) ΤΕΤΡΑΧΟΡΔΟ ΟΥΤΙ (Το αρχαίο ούτι)

Το αρχαίο τετράχορδο λαούτο (ud qadīm) προκάλεσε με την εμφάνισή του πολλούς συμβολισμούς, συσχετίζοντας τον αριθμό των χορδών και των παραγόμενων φθόγγων με τις εποχές, τα στοιχεία, με τον ζωδιακό κύκλο και τα αστέρια, καθώς και τα σημεία του ορίζοντα. Το κούρδισμα από τα μπάσα στα πρίμα παρουσιάζεται από τον Al Kindi τον 9ο αι., όπου η πρώτη μπάσα χορδή (μπαμ) κουρδίζεται πάνω στην πιο χαμηλή νότα που μπορεί να τραγουδηθεί από την φωνή και ακολούθως κουρδίζονται οι άλλες τρεις. Η σχολή Ikhwan al-safa, αντιθέτως, κουρδίζει το ούτι από τα πρίμα στα μπάσα, τεντώνοντας την πρίμα χορδή (ζιρ) μέχρι το σημείο που βγάζει τον πιο λαμπερό ήχο. Και οι δύο σχολές, όμως, χρησιμοποιούν το χαρακτηριστικό κούρδισμα σε τέταρτες, όπου κάθε χορδή έχει απόσταση από την άλλη διάστημα καθαρής τέταρτης.

Image not found or type unknown

Κλειδοθέσιο μέ κλειδιά από τετράχορδο λαούτο

Κατά τον Al Farabi (875-950, Πέρσης θεωρητικός), το ud qadim ήταν κουρδισμένο κατά τέταρτες: d, g, c , f . Το Μαροκινό «ud ramal» προτείνει επίσης κούρδισμα τεταρτών (zamal e, hsin a, maya d, raghul g). Αυτή η ονοματολογία δεν αναφέρεται σε καμία περίπτωση στις standard συχνότητες των σημερινών μουσικών ευρωπαϊκών φθόγγων.

Την εποχή του Al Kindi, δύο από τις χορδές ήταν κατασκευασμένες από έντερα ζώων και δύο από μετάξι, ενώ τον 10ο αιώνα κυριάρχησε το μετάξι. Ένα άλλο χαρακτηριστικό του 4χορδου ουτιού είναι πως κάθε χορδή του είναι διπλή (διπλόχορδο). Η εικονογραφία του 13ου αι. δείχνει ότι οι διπλές χορδές ήταν πλέον φαινόμενο συνηθισμένο, προφανώς για τον πολλαπλασιασμό της έντασης του ήχου και για την διευκόλυνση των αυξανόμενων απαιτήσεων της δεξιοτεχνίας του δεξιού χεριού. Ακόμη και σήμερα το μαροκινό ούτι, όπως και άλλα ούτια της Β. Αφρικής (χώρες Μαγκρέμπ), διατηρούν το τετράχορδο μοντέλο, ενώ ανατολικότερα -στην Αίγυπτο, την Συρία και το Ιράκ- πλέον βρίσκουμε πεντάχορδα η εξάχορδα ούτια. Στην Κων/πολη, καθώς και στην σύγχρονη Ελλάδα, συναντούμε έναν τετράχορδο τύπου λαούτου, γνωστό σαν πολίτικο λαούτο (lauta).

B) ΤΟ ΠΕΝΤΑΧΟΡΔΟ ΟΥΤΙ (Το τέλειο ούτι)

Image not found or type unknown

Τό ηχείο τού ουτιού κατασκευάζεται

από λωρίδες ξύλου (δούγκες)

Η προσθήκη της πέμπτης χορδής που έγινε στην Ανδαλουσία, οφείλεται στον Ziryab (8ος-9ος αιώνας), εμφανίζεται όμως επίσης και σε συγγράμματα του 9ου αι. με τον Al Kindi, στο Ιράκ. Η προσθήκη αυτής της καινούργιας χορδής γίνεται παραλλήλως και στην Κίνα.

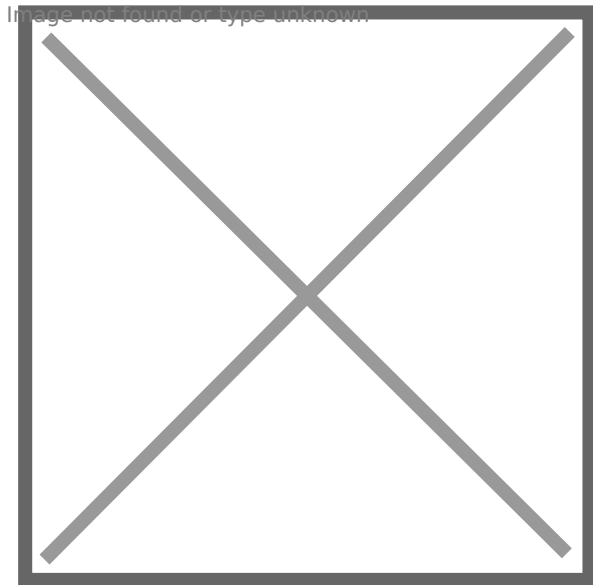
Η προσθήκη της πέμπτης χορδής του Ziryab γίνεται μεταξύ της 2ης και 3ης χορδής. Καθώς το παλαιότερο ούτι δεν συμπλήρωνε τις δύο απαιτούμενες οκτάβες, για την κάλυψη του δις διαπασών (πλήρης έκταση της ανθρώπινης φωνής, καθώς και σύστημα της αρχαίας μουσικής θεωρίας), η εμφάνιση της πέμπτης χορδής συμπλήρωσε τις δύο οκτάβες και γι' αυτόν τον λόγο ονομάστηκε τέλειο ούτι (ud kamil). Λέγεται επίσης και αιγυπτιακό ούτι (ud misri) λόγω της μεγάλης παραγωγής τους από Αιγύπτιους κατασκευαστές που τα εξήγαν μέχρι και την Ζανζιβάρη.

Το κούρδισμά του, που ήταν πολύ ευέλικτο μέχρι τον 19ο αιώνα, τώρα πια σταθεροποιείται. Η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προκάλεσε έναν οριστικό διαχωρισμό στην κουλτούρα Αράβων και Τούρκων και, συνεπώς, στις μεθόδους διδασκαλίας και κουρδίσματος του οργάνου. Έτσι προκύπτει το βασικό αραβικό κούρδισμα: Γιεγκιάχ=G, Χουσεϊνί Ασράν=A, Ντουγκιάχ=d, Νεβά=g, Γκερντανιέ=c. Άλλες εκδοχές επανεισάγουν τις καθαρές τέταρτες, όπως το «Aleppo» κούρδισμα: καράρ Μπουσελίκ=E, Χουσεϊνί Ασράν=A, Ντουγκιάχ=d, Νεβά=g, Γκερντανιέ=c, που τώρα χρησιμοποιείται στην Τουρκία και το Ιράκ.

Μία άλλη τουρκική σχολή χρησιμοποιεί το κούρδισμα: Καμπά Ντουγκιάχ=A, Χουσεϊνί Ασράν=B, Ντουγκιάχ=e, Νεβά=a, Γκερντανιέ=d. Επίσης αντιπροσωπευτικό κούρδισμα μιας παλιάς οθωμανικής σχολής, που τώρα επιβιώνει στο Ιράκ, είναι: Γιεγκιάχ=d, Χουσεϊνί Ασράν=e, Ντουγκιάχ=a, Νεβά=d, Γκερντανιέ=g. Όλα αυτά τα κουρδίσματα δείχνουν πως το πεντάχορδο ούτι μόλις

και ξεπερνά τις δύο οκτάβες.

Γ) ΤΟ ΕΞΑΧΟΡΔΟ ΟΥΤΙ (Το σύγχρονο ούτι)

Εξάχορδο ούτι

Το εξάχορδο ούτι δημιουργείται στην Τουρκία με την προσθήκη μιας έκτης μπάσας χορδής, που μπορεί τώρα να καλύψει μία κλίμακα έκτασης περίπου τρεις οκτάβες. Το ίδιο συμβαίνει και στις αραβικές χώρες με την προσθήκη της έκτης χορδής στα πρίμα.

Υπάρχουν δύο τύποι εξάχορδου ουτιού: Ο ένας έχει έξι διπλές χορδές, ενώ ο άλλος πέντε διπλές συν μία μπάσα χορδή. Τον πρώτο τύπο εισήγαγε στο τέλος του 19ου αιώνα ο Jules Rouanet στην Β. Αφρική, αλλά τώρα συναντάται μόνο στην Λιβύη και την Συρία με το κούρδισμα: C, E, A, d, g, c (συριακό κούρδισμα). Τον δεύτερο τύπο συναντάμε πιο πολύ σε περιοχές μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως και Βαγδάτης.

Το παλαιότερο τουρκικό κούρδισμα του εξάχορδου ουτιού είναι: E, F#, B, e, a, d, ενώ το σύγχρονο τουρκικό κούρδισμα είναι: C#, F#, B, e, a, d. Το πλέον σύνηθες αραβικό κούρδισμα είναι το αιγυπτιακό: D, G, A, d, g, c.

Ο Ιρακινός δεξιοτέχνης Munir Basir επινόησε ένα νέο κούρδισμα με την μπάσα χορδή τοποθετημένη μετά την τελευταία πρίμα χορδή: c, d, g, c, f, G.

Χρησιμοποίησε επίσης ένα κούρδισμα με την μπάσα χορδή στην φυσική χαμηλή της θέση: G, c, d, e, c, f. Το ίδιο κούρδισμα χρησιμοποιούν τώρα οι γνωστοί μέσα από την δισκογραφία δεξιοτέχνες, ο Shama από το Ιράκ και Anouar Brahim από την Τυνησία. Το κούρδισμα αυτό, αφού κέρδισε έδαφος μεταξύ των μουσικών την 10ετία του '50 στο Ιράκ, επεκτάθηκε αργότερα στην Συρία και την Τυνησία.

Η παρουσία της έκτης χορδής δίνει πολλά πλεονεκτήματα, έχοντας μεγαλύτερη ευκολία στην εκτέλεση, επιτρέποντας το άνετο ανεβοκατέβασμα πάνω στις τρεις οκτάβες, την συνοδεία της μελωδικής γραμμής με μπάσα, καθώς και την μεταφορά (transporto) κλιμάκων, ανάλογα με τις απαιτήσεις της φωνής. Γι' αυτό έχει καθιερωθεί σαν το πλέον σύγχρονο μοντέλο ουτιού σε όλο τον ανατολικό κόσμο, καθώς και στην Ελλάδα.

Δ) ΤΟ ΕΠΤΑΧΟΡΔΟ ΟΥΤΙ (το εξεζητημένο ούτι)

[Outi_7_chord_b2](#)

Image not found or type unknown

Επτάχορδο ούτι

Επτάχορδα ούτια συναντάμε στην Αίγυπτο και τον Λίβανο τον 19ο αιώνα. Αυτός που τοποθέτησε την έβδομη μονή χορδή ήταν ο Λιβανέζος μουσικός Farahat Hashem. Μετά το 1900 όμως δεν συναντώνται πλέον πουθενά εκτός από την περίπτωση του δασκάλου του επτάχορδου ουτιού Fawzi Sayib, που ζει στην Τυνησία. Η δυσκολία κατασκευής του επτάχορδου μοντέλου και οι μεγάλες τάσεις των χορδών, που σκληραίνουν τον ήχο και δυσκολεύουν τα πατήματα του αριστερού χεριού, είναι οι λόγοι που καθιστούν την χρήση του σπάνια μεταξύ των εκτελεστών του ουτιού σε όλο τον κόσμο. Επτάχορδο ούτι εικονίζεται να κρατά στα χέρια του ο Αγάπιος Τομπούλης σε μια φωτογραφία μαζί με τον Λάμπρο Λεονταρίδη και την Ρόζα Εσκενάζυ.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Music of the Ottoman Court (Walter Feldman), International Institute for Traditional Music. Berlin 1996.
2. The new Grove dictionary of music and musicians, Stanley Sadie (Ed), George

Groove. London 2000.

3. Το ούτι, μέθοδος εκμάθησης, Κυριάκος Καλαϊτζίδης. Εν Χορδαίς, Θεσσαλονίκη.

4. Οργανογνωσία, Τηλέμαχος Κ. Τάτσης. Παπαγρηγορίου – Νάκας. Αθήνα 1986.

5. Ud, Masters of Turkish Music (ψηφιακός δίσκος). KALAN, Istanbul 2004.

6. Βυζαντινά Μουσικά Όργανα, Νίκος Μαλιάρας. Παπαγρηγορίου – Νάκας, Αθήνα 2007.

7. Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα, Φοίβος Ανωγειανάκης. Μέλισσα, Αθήνα 1991.